

Εννοιολογική προσέγγιση της Φαινομενολογίας

Conceptual approach to Phenomenology

Author: Maria Evangelou

R.G.N., C.C.N., B.Sc. (Hons), M.Sc. Nursing Ανώτερη Νοσηλευτική Λειτουργός

Περίληψη

Το άρθρο στοχεύει σε μια γενική περιγραφή της φαινομενολογίας, σαν φιλοσοφίας και ερευνητικής προσέγγισης. Θα επικεντρωθεί σε μια συγκεκριμένη σχολή σκέψης της φαινομενολογίας, την Ερμηνευτική Φαινομενολογία του Martin Heidegger (1889-1976).

Abstract

This article aims to broadly describe phenomenology as a philosophy and as a research approach. It will focus on a certain school of thought within phenomenology, that of the Heideggerian Hermeneutic approach.

Εισαγωγή

Η έρευνα διαχωρίζεται κυρίως σε ποιοτική και ποσοτική. Οι ποιοτικές προσεγγίσεις συμπεριλαμβάνουν την φαινομενολογία, εθνογραφία και τη βασική θεωρία (grounded theory). Η ποιοτική έρευνα ασχολείται κυρίως με τη μελέτη των ανθρωπίνων φαινομένων, με στόχο πάντοτε την κατανόηση της ατομικής φύσης και της έννοιας των φαινομένων (Hunt, 1991). Σε αντίθεση με την ποσοτική έρευνα πολλές φορές η υποκειμενική εμπειρία χάνεται λόγω των αυστηρών ελέγχων που εφαρμόζονται (Bartjes, 1991), ενώ η ποιοτική έρευνα επιτρέπει την εξερεύνηση των εμπειριών, αισθημάτων και σκέψεων των ατόμων που συμμετέχουν σε αυτή. Η φαινομενολογία ταυτίζεται με την ολική νοσηλευτική προσέγγιση (Munhall and Oiler, 1986) που προάγει την άποψη ότι ο άνθρωπος πρέπει να αντιμετωπίζεται, να παρατηρείται και να εκτιμάται σαν σύνολο, ολικά, και όχι χωρισμένος σε μέρη.

Φαινομενολογία

Η λέξη φαινομενολογία ετυμολογικά προέρχεται από δύο Ελληνικές λέξεις - «φαινόμενο» και «λόγος» (Walters, 1995) και σημαίνει κυριολεκτικά τη μελέτη των φαινομένων. Είναι μια φιλοσοφία που έχει

χρησιμοποιηθεί ευρέως στις ανθρώπινες επιστήμες όπως τη ψυχολογία, κοινωνιολογία και νοσηλευτική (Taylor, 1993). Μέσα από αυτή τη φιλοσοφία η πραγματικότητα θεωρείται σαν σχετική και υποκειμενική. Πιστεύεται ότι ο κόσμος πρέπει να μελετάται στη φυσική του κατάσταση χωρίς παρεμβάσεις, καθώς και η κάθε εμπειρία έχει διαφορετική έννοια για τον κάθε άνθρωπο (Royal College of Nursing, 1996). Στην έρευνα η φαινομενολογία χρησιμοποιείται για να σχηματιστεί μια αντίληψη για τις εμπειρίες της ζωής των ανθρώπων. Ο φαινομενολόγος ερευνητής κάνει την ερώτηση -ποια είναι η ουσία αυτού του φαινομένου, όπως βιώνεται από αυτό τον άνθρωπο (ή ανθρώπους); (Σιαχίνη-Καρδάση, 1997).

Ιστορική Αναδρομή της Φαινομενολογίας

Η φαινομενολογία περιγράφεται από τον Spiegelberg (1965) σε τρεις φάσεις, τη προεισαγωγική, τη Γερμανική και τη Γαλλική. Στη προεισαγωγική πρωτοπόροι ήταν ο Franz Brentano (1838-1917) και ο Carl Stumpf (1848-1936). Στη δεύτερη φάση κυριαρχούσε ένας φοιτητής του Brentano, ο Γερμανός μαθηματικός Edmund Husserl. Ο Husserl κρίνεται να είναι ο «πατέρας» της φαινομενολογίας (Royal College of Nursing, 1996). Ο Husserl πίστευε ότι η

πραγματικότητα του ανθρώπου βρίσκεται στο δικό του κόσμο ή «*lebenswelt*». Με αυτή τη βάση ανέπτυξε τις θεωρίες του ο Martin Heidegger (1927/1962) που ήταν Διδάκτωρ της Φιλοσοφίας του Πανεπιστημίου του Freiburg της Γερμανίας (Walters, 1995). Όμως ο Heidegger έχει δεχθεί σοβαρές κατηγορίες για τη συμμετοχή του στο κόμμα του Χίτλερ σαν ναζιστής (Steiner, 2000, Paley, 2002).

Ακολουθώντας, ο φοιτητής του Heidegger, Hans-Georg Gadamer, συνέχισε τη μελέτη της φαινομενολογίας και από ερμηνευτική σκοπιά όπως τον Heidegger (Emden, 1991). Στη Γαλλική φάση κύριο ρόλο έπαιξαν ο Gabriel Marcel, Jean Paul Sartre και ο Maurice Merleau Ponty.

Η σημασία της ιστορικής αναδρομής είναι στο ότι δείχνει πόση ποικιλία σχολών σκέψεων συμπεριλήφθηκαν με το πέρασμα του χρόνου στη φαινομενολογία. Για τον ερευνητή έχει ύψιστη σημασία να καθορίσει ξεκάθαρα σε ποια σχολή ανήκει, διότι αυτό θα επηρεάσει ολόκληρη τη διεξαγωγή της έρευνας καθώς και την πρακτική εφαρμογή της. Για παράδειγμα, ο ερευνητής που υιοθετεί μια προσέγγιση βάση του Husserl θα κάνει «*αποχή*» ή «*εγκλεισμό*» (bracketing), δηλαδή θα θέσει και θα αποκλείσει τις δικές του προσωπικές σκέψεις και ιδέες από την έρευνα, με σκοπό την αποφυγή εξάσκησης επιρροής στα αποτελέσματα της έρευνας (Holmes, 1990). Ενώ στην Ερμηνευτική μέθοδο του Heidegger δεν εφαρμόζεται αποχή, απεναντίας οι γνώσεις και εμπειρίες του ερευνητή θεωρούνται σημαντικές και χρήσιμες. Πιστεύεται ότι ο κάθε ερευνητής φθάνει στη μελέτη του με δικό του ιστορικό, δικές του αντιλήψεις και προσδοκίες (Benner and Wrubel, 1989).

Ερμηνευτική Φαινομενολογία του Heidegger

Η λέξη «ερμηνευτική» έχει τις ρίζες της στις δραστηριότητες του αρχαίου θεού Ερμή, ο οποίος ήταν αγγελιοφόρος των θεών. Ο ρόλος του Ερμή ήταν να ερμηνεύει τα μηνύματα επιτρέποντας στους ανθρώπους να τα καταλάβουν (Addison, 1991).

Ο Heidegger εστίαζε τη φιλοσοφία του

στην οντολογία, δηλαδή στη μελέτη της οντότητας (Grolier Encyclopedia, 1995). Σε αντίθεση με τον Husserl, ο Heidegger έχει ενδιαφέρον για τις γνώσεις που έχει ο άνθρωπος όταν αυτός εμπλέκεται σε μια εμπειρία (Wilkes, 1991), αφού ο Heidegger πίστευε ότι η κατανόηση του ανθρώπου δεν μπορεί να συμβεί σε απομόνωσή του από το δικό του κόσμο και περιβάλλον (Walters, 1995). Ο Heidegger έδειξε μεγάλο ενδιαφέρον στις γνώσεις που αποκτούνται από την καθημερινή, συνηθισμένη δραστηριότητα του ανθρώπου. Ο Dreyfus (1994) τόνισε ότι είναι αδύνατο οι άνθρωποι να είναι αντικειμενικοί θεατές της ζωής τους και του κόσμου τους, αφού είναι μέρος του και συμμετέχουν σε αυτόν. Ως εκ τούτου η φαινομενολογία του Heidegger κρίνει την εμπειρία σαν μέρος του ανθρώπου και όχι σαν κάτι που απλώς συμβαίνει σε αυτόν (Duke, 1998). Ενώ ο Husserl συμφωνούσε με τη θεωρία του Descartes, δηλαδή ότι ο άνθρωπος χωρίζεται σε σώμα και σε σκέψη, ο Heidegger το απέρριπτε (Walters, 1995). Συνάμα, η άποψη της ολικής νοσηλευτικής φροντίδας έχει σαν σκοπό να ξεπεραστούν οι θεωρίες που χωρίζουν ένα άτομο σε οποιαδήποτε μέρη (Burnard, 1990).

Συμπέρασμα

Η φαινομενολογία, οποιασδήποτε σχολής, είναι κατάλληλη μέθοδος να ερευνησει κανείς τις ανθρώπινες εμπειρίες (Wimpeny and Gass, 2000). Η ερμηνευτική φαινομενολογία δείχνει μια ιδιαίτερη εκτίμηση προς τον άνθρωπο σαν οντότητα με αυτογνώσεις (Roberston-Malt, 1999). Η κάθε ανθρώπινη εμπειρία εκλαμβάνεται σαν μοναδική και η αλήθεια είναι πάντοτε σχετική (Sandelowski, 1986). Δεν πρέπει να υποτιμά κανείς τη χρησιμότητα της ποσοτικής έρευνας, αλλά παρόλο που η επεξήγηση και πρόβλεψη είναι χρήσιμα στη νοσηλευτική φροντίδα, το πιο ισχυρό όπλο πιστεύεται ότι είναι η κατανόηση του ανθρώπου.

Βιβλιογραφία

- Addison, R.B. (1992) «Grounded Hermeneutic Research» in Crabtree, B.F. and Miller, W.L., *Doing Qualitative Research*, Newbury Park: Sage Publications, pp. 110-124.
- Bartjes, A. (1991) «Phenomenology in clinical practice» in Gray, G. and Pratt, R. (editors) *Towards a Discipline of Nursing*, Melbourne: Churchill Livingstone, pp. 247-264.
- Benner, P. and Wrubel, J. (1989) *The Primacy of Caring: Stress and Coping in Health and Illness*, Addison-Wesley, Reading, MA.
- Burnard, P. (1990) *Learning Human Skills: An experiential guide for nurses* (2nd edition), Oxford: Butterworth Heinemann Ltd.
- Dreyfus, H.L. (1994) «Preface» in Benner, P. (editor), *Interpretive Phenomenology: Embodiment, Caring, and Ethics in Health and Illness*. Thousand Oaks: Sage Publications, pp. vii-xi.
- Duke, S. (1998) An exploration of anticipatory grief: the lived experience of people during their spouses terminal illness and in bereavement, *Journal of Advanced Nursing*, 28 (4), pp. 829-839.
- Emden, C. (1991) «Ways of knowing in nursing», in Gray, G. and Pratt, R. (editors) *Towards a Discipline of Nursing*, Melbourne: Churchill Livingstone, pp. 11-30.
- Grolier Multimedia Encyclopedia (1995) Martin Heidegger, Grolier Electronic Publishing Inc. Available at: <http://acnet.pratt.edu/~arch543p/help/Heidegger.html>, (accessed 20 August 2002).
- Heidegger, M. (1927/1962) *Being and Time*, translated by Macquarrie, J. and Robinson, E. New York: Harper San Francisco.
- Holmes, C.A. (1990) Alternatives to natural science foundations for nursing, *International Journal of Nursing Studies*, 27 (3), pp. 187-198.
- Hunt, M. (1991) «Qualitative Research» in Cormack, D.F.S. (editor) *The Research Process in Nursing* (2nd edition), Oxford: Blackwell Scientific Publications, pp. 117-128.
- Munhall, P.L. and Oiler, C.J. (1986) *Nursing Research: A Qualitative Perspective*, Norwalk, Connecticut: Appleton-Century-Crofts.
- Paley, J. (2002) Caring as a slave morality: Nietzschean themes in nursing ethics, *Journal of Advanced Nursing*, 40 (1), pp. 25-35.
- Roberston-Malt, S. (1999) Listening to them and reading me: a hermeneutic approach to understanding the experience of illness, *Journal of Advanced Nursing*, 29 (2), pp. 290-297.
- Royal College of Nursing Institute (1996) *M.Sc. in Nursing, Clarifying Theory for Practice, Study Guide*, Royal College of Nursing: London, United Kingdom.
- Sandelowski, M. (1986) The problem of rigor in qualitative research, *Advances in Nursing Science*, 8 (3), pp. 27-37.
- Speigelberg, H. (1965) «The Phenomenological movement», Volume I and II, Martinus Nijhoff, The Hague, cited in Wilkes, L. (1991) «Phenomenology: a window to the nursing world», in Gray, G. and Pratt, R. (editors) *Towards a Discipline of Nursing*, Melbourne: Churchill Livingstone, pp. 229-246.
- Steiner, A. (2000) *The Case of Martin Heidegger: Philosopher and Nazi, Part 2: The Cover-up*, International Committee of the Fourth International. Available at: <http://www.wsws.org/articles/2000/apr2000/heid-a04.shtml>. (accessed on 20 May, 2001).
- Taylor, B. (1993) Phenomenology: one way to understand nursing practice, *International Journal of Nursing Studies*, 30 (2), pp. 171-179.
- Walters, A.J. (1995) The phenomenological movement: implications for nursing research, *Journal of Advanced Nursing*, 22 (4), pp. 791-799.
- Wilkes, L. (1991) «Phenomenology: a window to the nursing world», in Gray, G. and Pratt, R. (editors) *Towards a Discipline of Nursing*, Melbourne: Churchill Livingstone, pp. 229-246.
- Wimpenny, P. and Gass, J. (2000) Interviewing in phenomenology and grounded theory, is there a difference, *Journal of Advanced Nursing*, 31 (6), pp. 1485-1492.
- Σαχίνη-Καρδάση, Α. (1997) *Μεθοδολογία Έρευνας - Εφαρμογές στο χώρο της υγείας Γ έκδοση*, Αθήνα: Εκδόσεις Βήτα Medical Arts.